

“Yönetim-Organizasyon” Ders Kitaplarında Biçim ve İdeoloji¹

Recai COŞKUN

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF
İşletme Bölümü
coskun@sakarya.edu.tr

“Yönetim-Organizasyon” Ders Kitaplarında Biçim ve İdeoloji

Özet

Bu çalışmanın başlıca iki amacı vardır. Birincisi, seçilmiş “yönetim-organizasyon” ders kitaplarının biçimlerinin (okunabilirlik, içerik, literatür kullanımı) mercek altına alınmasıdır. İkincisi ise, seçilen iki konuda -güçlendirme ve küçülme-kullandıkları dilden hareketle bu ders kitaplarında açık veya örtülü olarak sinmiş ideolojiyi açığa çıkarmaktır. Kullandıkları dilin incelenmesi sonucunda bütün kitapların liberal-kapitalist ideolojinin ve söylemin etkisi altında oldukları ve yönetim-organizasyon alanındaki alternatif görüşleri ihmal ettikleri ortaya konmuştur. Yine görülmüştür ki bu kitapların biçimlerinde önemli eksiklikler vardır ve bu alanda acilen bazı akademik norm ve gayri resmi düzenlemelerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Biçim, ideoloji, yönetim-organizasyon ders kitapları.

Format and Ideology on “Management-Organization” Textbooks

Abstract

The aim of this study is twofold: first, to scrutinize the formats (readability, contents, literature usage) of the selected “management-organization” textbooks and second, to explore the ideology extrinsically or intrinsically inherited within those textbooks by examining the language they apply in two selected topics, Empowerment and Downsizing. By examining the language they use, it is found out that all the textbooks are under the influence of liberal-capitalist ideology and discourse and neglect alternative approaches to “management-organization” subject matter. It is also found out that their formats are so poor that some academic norms and codes urgently needed to be developed.

Keywords: Format, ideology, management-organization textbooks.

¹ Bu çalışma 16. Ulusal Yönetim Organizasyon Kongresinde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir. Eserlerini incelemeye konu ettiğimiz bütün yazarların anlayışlarını peşinen rica ediyorum. Özellikle Prof. Dr. Tamer Koçel’e hem tebliği dinlerken gösterdiği anlayış ve yaptığı katkıları hem de bu çalışmanın ortaya çıkması için teşvik edici sözleri nedeniyle teşekkür ediyorum. Ayrıca, makalenin son şeklini almasında çok değerli katkıları olan isimleri saklı iki hakeme de teşekkür ediyorum. Sayelerinde incelenen kitaplarda ortaya konan birçok hatanın bu makalede de olduğunu fark ettim.

Giriş

Ders kitaplarının eleştirisine ilişkin değişik çalışmalar ve önemli bir uluslararası yazın olmasına karşın bu konunun özellikle işletmecilik alanında Türkiye’de henüz tartışmaya bile konu edilmemesi bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu makale çerçevesinde ele alınan “Yönetim Organizasyon-İşletme Yöneticiliği” alanının yanında, özellikle İşletmeye Giriş-Temel İşletmecilik, İnsan Kaynakları Yönetimi, Stratejik Yönetim ve Girişimcilik konuları ile işletmeciliğin diğer önemli dallarından olan Muhasebe, Pazarlama, Finansman vb. gibi konularda da giderek zenginleşen bir ders kitabı yelpazesi ortaya çıkmaktadır. Bu durum “ders kitabı” olgusu üzerinde daha fazla durulması ve tartışmalar yapılması gereğini doğurmaktadır.

Gerçekten de “ders kitapları niçin vardır?” ve “ders kitapları etkili birer öğretme aracı mıdır?” gibi sorular sadece pedagogların ve eğitimcilerin değil, her disiplinin kendine özgü şartları bağlamında üzerine düşünölmeye değer gözökmektedirler. Bu araştırma çerçevesinde yapılan kaynak incelemesinde, Türkiye’de bu konunun üzerinde hemen hiç durulmadığı tespit edilmiştir. Oysa son yıllarda her üniversitenin hatta her akademisyenin kendi “ders kitabı çevresi” oluşuyor gibi bir görünüm vardır. Özellikle “Ankara” ve “İstanbul” ayrımı çok net olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konunun bir yönüdür. Bir diğer yönü ise bu kitapların adeta “çalakalem” ele alındıkları gerçeğidir. Yazım hataları, kaynak göstermede yanlışlıklar, güncellenmeyen literatür, pratik ve kuramsal eksiklikler, Türkiye gerçekliğinden kopuk ve aktarma mantığı ile yapılandırılmış muhteva ve özellikle de çeviri kokan dil, ders kitabı gerçeğinin üzerine daha dikkatlice eğilme gereğini kaçınılmaz kılmaktadır.

İngilizce literatürde ders kitapları okunabilirlikleri (Villere ve Stearns, 1976) ve dilleri (Moss, 2000), zamanla değişen kitap biçimlerinin öğrenme üzerine etkisi (Tischler, 1988), tanımlamalarda görölen eksiklikleri (Hill, 2000), akademik bir katkı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyecekleri (Alred ve Thelen, 1993), kaç öğretim üyesi tarafından okutuldukları (Dilley, 1967), tarihsel ve içeriksel gelişim süreçleri (Norgaard, 1981; Graham, 1988), politik ve ideolojik işlevleri (Barnard, 2003; Tyack, 1999) ve çoğulculuğa katkıları (Gilbert, 2003), öğretim üyesinin ders kitabı tercih ve içerik oluşturmada ideolojik önyargıları (Watts, 1987), öğretici ve öğrenci üzerindeki etkileri (Kumar, 1988), bir disiplinin gelişimine katkıları (Persell, 1988), cinsiyeti yansıtırma biçimleri (Yanowitz ve Weathers, 2004), yazılışlarının “felsefi” dayanakları (Bowen, 1980; aktaran Cameron vd., 2003a) ile içerdikleri konular (Bowman vd., 2001, Boskin, 1988; Kent ve Rushin, 1999; Kent, 1989; Wong, 1991) gibi çok geniş bir yelpazeyi kapsayan çalışmalara rastlanmaktadır. Buna karşılık bu alanda, özellikle de işletme konularıyla ilgili ders kitapları hakkında Türkçe çalışmaların olmaması düşündürücüdür. Bu çalışma, böylesi bir geleneğin başlamasına katkıda bulunduğü ölçüde amacına ulaşmış sayılacaktır.

Yönetim Organizasyon ders kitapları yazılırken odak noktasına “geleceğin yöneticileri olan” öğrenciler konmaktadır. Bu durum bazı ders kitaplarında açık, bazılarında ise örtülü olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla konuların ele alınış biçimi “yönetici bakış açısı” ile olmakta, kitabın örgütlenmesi yönetim kavramıyla eşanlı hale gelen örgütsel performans etrafında gerçekleşmektedir. Bu anlaşılır olmakla birlikte, yöneticinin rolüne ilişkin varsayımlar “ilahi kural” niteliğinde kabul edilmekte ve yönetim adeta liberal-kapitalist ideolojinin bir fonksiyonuymuşçasına örtülü bir varsayımla kitap yazılmaktadır. Bu noktada “üniversite” ve “akademisyenlik” kavramları sorgulanır hale gelmektedir. Şüphe, ret, sorgulama gibi bilimselliğin temel ölçütleri ihmal edilerek ders kitaplarının belki salt “yararcı” bir yaklaşımla kapitalist ideolojinin propaganda araçlarına dönüştürülmesi, artık olgunlaşma evresine girdiği varsayılan bir alanın kaçınması gereken bir durumdur. Burada önerilen, ders kitaplarında en azından “idealleştirilen yönetim ve yönetici tipinin” yegâne seçenek olmadığı, buna ciddi eleştiriler getiren düşüncelerin olduğunun da dile getirilmesidir. Aksi takdirde ortada önemli bir tehdit vardır: Akademik dünya, şu an kurgulanmış olan üretim ve yönetim biçimini “dokunulmaz” olarak algılayacaksa, bilimin şüpheli ve eleştirel özünden uzaklaşır ve en önemli misyonu olan “seçenekler üretme istek ve becerisini” kaybetmiş olur. Buna bir anlamda “*akademik tarihin sonu*” denilebilir.

Gerçekten de, iktisat, sosyoloji, felsefe hatta dil ve edebiyat gibi alanlarda zengin bir düşünsel ve ideolojik seçenekler yelpazesine dayalı eleştirel söylem varken, yönetim organizasyon ders kitaplarının salt liberal-kapitalist ideolojiye dayalı tasarlanması, bu alanın bir disiplin olma ve eleştirilerden beslenerek palazlanma imkânını daraltmaktadır.

Ders Kitapları ve İdeoloji

Disiplinleri kuşatıcı bir yaklaşımla ideolojiyi “belirli bir birey, grup, sınıf veya kültürün sosyal ihtiyaç ve isteklerini yansıtan düşünceler bütünü” (Cameron vd., 2003a:713) şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu yönüyle bakıldığında bireylerin ideolojilerinden söz edilse bile ideolojilerin, bireyler-üstü ve bireysel inanç ve değerlere indirgenemeyen kültürel olgular oldukları ifade edilebilir. Kapsamlı ve kuşatıcı sembolik sistemler olan ideolojiler, sosyal uygulamalardan doğarlar ve buna karşılık zamanla bu uygulamaları da kuşatırlar. İdeolojilerin en önemli işlevlerinden bir tanesi sosyal eylemleri amaçlarını ve araçlarını muteberleştirerek meşrulaştırma (Lisovskaya ve Karpov, 1999). Bu bakımdan ders kitaplarının da bireyler-üstü değerler ve sembollerle kuşatılması; itibar ve meşruiyetini belli (hatta hâkim) değerler sisteminde arıyor olması anlaşılabilir, ancak sorgulanması gereken bir durumdur.

Ders kitaplarından “ideolojiye ilişkin çıkarsamalar yapmak” yöntemsel ve yöntem-bilimsel bir tartışmayı da gündeme getirmektedir. Böylesi bir tartışmanın, bu çalışmanın kapsam ve amacının ötesinde olduğu açık olmakla birlikte, yine de belirsizlikle dolu bir yöntem zemini üzerinde yapılacak çalışmalar dahi böylesi boş bir alan için katkı sayılabilir. Thompson’a göre (1990:56; bk. Barnard, 2003: 20) “*ideolojinin çalışılması ‘anlamın’ hâkimiyet ilişkileri kurmasına ve sürdürmesine hizmet edecek yolları çalışmak manasına gelmektedir.*” Bu tespite bağlı olarak, bu çalışmada belli vurgulardan hareketle “nasıl bir anlam” üretildiği ve bu anlamın hangi “hâkimiyet ilişkilerine hizmet ettiği” ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu mahiyetiyle çalışma “söylem analizi” niteliği kazanmaktadır.

Yönetim Organizasyon kitapları farkında olarak veya olmayarak hâkim bir durum ve değerler seti (anlam?) oluşturmaktadırlar. “İyi yönetici yapmalı, yapmamalı” türünden ifadeler, sonuçta hakim bir yönetim, örgütlenme, davranış biçimi oluşturmaktadır. Ancak bu hâkimiyet, idealleştirilemez zira mantıksal olarak, “iyi” olarak tanımlanan her durumdan “daha iyi” seçeneklerin olması mümkündür. O halde, yönetim organizasyon alanında da, tanımlanan “iyi uygulamalara” karşı alternatifler her zaman vardır. Oysa ders kitapları özelinden konuşulduğunda, “alternatifler” görmezden geliniyor, aşağılanıyor veya en iyi ihtimalle olumsuzlaştırılıyor. Nelson ve Stanley’in (1985:664; aktaran Watts, 1987: 192) “Bilimde alternatif görüşleri aşağılamak ve olumsuzlaştırmak başlı başına bir sorundur ve ideoloji karşıtlığı gibi gözükse de kendisi bizzat ideolojik bir duruştur” şeklindeki tespitleri bu bakımdan anlamlıdır.

Çalışmanın Sorunsalı ve Yöntemi

Akademik çalışmalar, belli ideolojik imaları örtülü veya açık bir şekilde içerisinde barındırmaktadır. Bu durum özellikle işletme ve ekonomi gibi alanlarda çok daha belirginleşmektedir. Ancak akademik yazın bir anlamda “alternatifleri” de bünyesinde barındırıp öğrencilerin zihinsel biçimlemelerinde kendi tercihlerini yapabilmelerine imkân tanımalıdır. Özellikle işletme yazınında ideolojik perspektif “iş örgütlerinin kutsal mekânlar olduğu ve çalışanların yegâne varlık sebebinin bu kutsal mekânlara mümkün olduğunca hizmet etmek” olduğu şeklindedir. Bu ifadelerden bir abartı değil, ders kitaplarından süzülen bir betimlemedir.

Bu görüşe bağlı olarak hemen bütün örgütlenme biçimleri, yönetim süreçleri ve yönetim yaklaşımları “işgören açısından” değil, sadece “yönetici” açısından ele alınmakta; bu nedenle olgunun bütününün seçenekleriyle birlikte ortaya konması engellenmektedir. Örneğin, Personel Güçlendirmenin “fayda ve sakıncaları” salt örgüt ve yönetim açısından ortaya konmakta, bunun çalışanın iş akışına yansıtışı ve çalışana yükleyeceği fazladan yükler görmezden gelinmektedir. Yine İnsan Kaynakları Yönetiminin Personel Yönetiminden temel farkı olarak örgüt-çalışanlar

ilişkilerinde “personel yönetiminin” “muhalefetçi; İKY'nin ise “işbirlikçi” olduğu tespitinden hareketle bunun “yönetimsel bir dönüşüm” anlamına geldiği ifade edilmektedir (örneğin bkz. Bayraktaroğlu, 2006:7). Oysa bu alanda güçlü bir alternatif olarak Marksist gelenek de vardır ve bu görüşe göre “sermaye ile emek doğaları gereği “kazan-kaybet” oyunu içerisindedirler. Benzeri durum, takım, küçülme, dış kaynak kullanımı, TKY, örgütsel bağlılık, örgüt vatandaşlığı gibi alanlarda da söz konusudur. Burada önerilen, akademisyenlerin hangi ideolojik kampta olduklarına göre kitap yazmaları değil; farklı ideolojik kampların görüşlerini okuyucularına sunmalarındır.

Bu çalışmada, yönetim araçlarından “Güçlendirme” ve “Küçülmenin” yönetim-organizasyon kitaplarında nasıl ele alındıkları ve bunların hangi ideolojiye tekabül ettikleri tartışılmaktadır. Bu iki yönetimsel aracın ele alınmasının açık bir gerekçesi var: bu çalışma çerçevesinde ele alınan “ideoloji” sorunu kendini en açık olarak bu kavramlar üzerinden ifade etmektedir. Bu kavramlarda “yarar ve sakınca” yönetim ve çalışanlar açısından çok farklı anlamlar içermektedir. Yönetimsel yarar ile çalışanın “yararı” çok farklı içeriklere sahiptir. Bu saptamaya bağlı olarak, çalışmanın bu iki yönetimsel araç üzerinden yürütülmesi uygun görülmüştür.

Türkiye’de bir kaç hariç, ders kitaplarının “üniversiteye özgü” hale gelme eğilimi gözlenmektedir. Kimi öğretim üyesi, önce kendi ders notlarını, sonra da kendi ders kitaplarını öğrencilere sunmakta ancak bunların başka üniversitelerde okutulması mümkün olmamaktadır. Bu türden “üniversite veya bölüme veya akademisyene özel” nitelikteki kitaplar bu çalışmanın ilgi alanı dışında tutulmuştur. Dolayısıyla, burada incelenecek “Yönetim-Organizasyon” ders kitaplarının belirlenmesinde temel ölçüt, ulusal bir yayınevi tarafından basılmış olmalarıdır. Ayrıca, ders kitaplarının farklı üniversiteleri temsil etmelerine de dikkat edilmiştir. Bu yönüyle “kasti örnekleme” yapıldığı söylenebilir. Çalışmanın mahiyetine dayalı olarak kitap sayısı sınırlı tutulmuş ve bu durum bir kısıt olarak not edilmiştir. Bununla birlikte hemen bütün kitaplarda “benzeri” bir söylemin hâkim olduğuna ilişkin “gözlemimizi” de paylaşmak isteriz. Bu nedenle, kitaplardaki bu “homojen dilin” örneklemin genişletilmesi gereğini ortadan kaldırdığını (saturasyon-doyum-işba) ve genelleme yapmayı kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Bu noktada, “güçlendirme ve küçülme” konusunda kullanılan dil ile “hakim ideoloji” arasındaki ilişkinin sorgulanmasında benimsenen yöntem “söylem analizi” demek mümkündür. Bilindiği üzere söylem analizi bireylerin özel sosyal bağlamlarda dili nasıl kullandığını çözümlemeyi amaçlar. Söylem analizinin çok değişik biçimleri vardır. Bir metnin veya konuşmanın “gramer yapısını” incelemek gibi betimleyici olanlarından tutun, “hasta-doktor”, “öğrenci-öğretmen” ilişkisi örneğinde olduğu gibi özel bir sosyal bağlamda dilin nasıl kullanıldığını anlamaya yönelik çalışmalara da sıklıkla rastlanmaktadır (Dick, 2004: 203-213; Parker, 2004: 308-312). Kullanılan söylemin ilgili sosyal bağlamda bir güç ilişkisi tesis ettiği ve ilişkinin sürdürülebilir olması için “ideolojiye” dönüştü-

rüldüğü (Fairclough, 1992) saptamasından hareketle dil-ideoloji ilişkisinin sorgulanmasında “söylem analizi” tekniğinin uygun olacağı düşünülmüştür. Söylem analizi yaparken hem “tasarlanmış” hem de “kendiliğinden” bir yaklaşımı benimsemek mümkündür. Araştırmacı daha önce tasarladığı alanda söylem incelemesi yaparken daha önceden öngörülmemiş bazı durumları da araştırmasına dâhil edebilir. Burada “tasarlanmış” kısım “güçlendirme ve küçülmeye ilişkin dile”; kendiliğinden olanı ise kitapların “biçimsel sorunlarına” tekabül etmektedir. Bu yöntemle incelenen metinlerdeki ifadelerin satır aralarına serpiştirilmiş “farklı anlamları” ortaya çıkarmak ve kurgulanan anlam dışındaki imaları tespit etmek mümkün olacaktır.

Kitapların “Okunabilirliklerine” İlişkin Başlıca Bulgular ve Saptamalar

Kitapların taşıdıkları “ideolojik anlamı” tespitiye yönelik bu çalışmanın ana odağında yer almamakla birlikte, ders kitaplarına yakın bir bakış bunlarda birçok biçimsel, maddi ve pedagojik hatanın varlığını ortaya koymuştur. Bu nedenle bu hatalara ilişkin tespitlerin de kısa da olsa tartışılması gereği doğmuştur. Zira günümüzde ders kitaplarının okunabilirlikleri ve pedagojik oluşları da önemli tartışma konuları arasında yer almaktadır (Kumar, 1988; Tischler, 1988). Basit bir inceleme, ders kitaplarında çok sayıda hatanın olduğunu göstermiştir². Bunlardan bazıları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Kitaplarda Görülen Bazı Biçimsel Hatalar

Akat ve diğ. 1994, 1. Baskı	McGregor’un, Walker’ın basım yılı yok; Ataol 89’un yayınevi bilgisi yok.
Can, 2005, 7. Baskı	Dipnot ve metin içi atıf yok, bu nedenle hangi bilginin hangi kaynaktan alındığı belli değil. Kaynakçada çok sayıda tekrar var. Mitroff kaynakçada 3 kere gösterilmiş, her birinde farklı sayfa no’su verilmiş Ayrıca bir de ismin ilk harfi öne gelecek şekilde “I. Mitroff” olarak verilmiş. Bazı kaynaklar soyadı ile başlanmış, bazılarında ise adın ilk harfi ile. Soyadlarından birkaçı (örneğin Koçel) hepsi büyük harfle yazılmış ve tarih sadece bunlarda soy addan hemen sonra gelmiş, diğerlerinde ise en sonda. Kaynakça, baştan sona problemleri gözüküyor. Metin içi atıflarda yıl ve sayfa verilmemiştir. Metinde gösterilen bazı kaynaklara (örneğin Shortell, Georgopoulos (s.18) kaynakçada yer verilmemiştir.

² Bu sorun hemen bütün ders ve ders dışı kitaplar için geçerlidir. Burada yayınevini kitaptaki dil ve yazım hatalarını düzeltmeye yönelik herhangi bir görev üstlenmemesi başlıca sorun olarak görülmektedir. Türkiye’nin en ciddi yayınevleri tarafından basılan kitaplarda bile çokça yazım yanlışına rastlanmasının nedenleri ayrıca araştırılmaya değer bir konudur.

Efil, 2006, 8. Baskı	Kitapta dipnot gösterme yöntemi kullanılmış ancak dipnotlar unutulmuştur. Artan'ın, Burns'un, Pugh'un, Stone'un tarihi yok. Artan'ın tarihi ve yayınevi yok. İfade bozuklukları (örn. "1988'li yıllarda..." s. 389).
Eren, 2003 6. Baskı	Genel kaynakça yok. Kaynakçada yer almayan isimlere atıfta bulunuluyor veya "bir araştırmaya göre" ifade kullanılıp kaynak gösterilmiyor (örneğin bkz. 497-511). Kaynak göstermede bir standart yok. Bazı şekil ve tabloların altında kaynak gösterilirken (örneğin s. 15 ve 16) birçoğunda gösterilmemiş (örneğin s. 45 ve 48). II. Bölümün başlığı "yönetim fonksiyonları ve teorileri" ama herhangi bir teori anlatılmıyor. Kaynakçalar bölüm sonunda verilmiş, birinci ve ikinci bölümdeki kaynaklar karışık; üçüncü bölüm sonundakiler ise "kitaplar" ve "makaleler" diye ayrılmış. Son sayfa (667) ters basılmış. 3. Bölümün 23. ve 128. kaynağının tarihi yok. Sıralamada 124'ten 126 ya geçilmiş. İfade bozuklukları (örneğin önsöz, sondan bir önceki paragraf) var. İçindekiler de Kısım IV (s. VIII) başlık sıralaması B ile başlamış, A unutulmuş. Sayfa 131'de ilk iki satır yanlışlıkla bölüme girmiş.
Genç, 2004 1. Baskı	Metin içinde atıflar gösterilmediği için neyin nereden alındığı belli olmuyor. Dolayısıyla "kaynak göstermeden" alıntı izlenimi doğuyor. Bazı ifade bozuklukları var (örneğin bakınız önsöz). Dizinde aynı kelimeye birden çok kere yer verilmiş ve bu durum dizini takip etmeyi zorlaştırıyor (örneğin "Örgütsel İletişim" dört kere verilmiş). Kaynakçada bazı yazarlar önce soyadına sonra adına göre (örneğin, Garih, Üzeyir; Üzeyir Garih ve Masuda Yoneji ve Yoneji Masuda gibi) tekrar yazılmış, Stherland kaynakçada peş peşe 3 kere yazılmış. Davis Keith'n, Love'in, Sheldon'un tarihi yok. Bölüm-sonu kaynakçalar "alfabetik sıralamaya" göre yapılmamış. İçindekilerde "modern yönetim düşüncesi" (s.71) ile bir sonraki konu olan "çağdaş yönetim düşüncesi" harflenirken ikisi de (c) olarak harflenmiş, ikincisinin (d) olması gerekiyor.
Koçel, 2003, 9. Bası	İfade hataları (örneğin Önsöz'ün sondan bir önceki paragrafı veya "Ancak son yıllarda, küçülme olayı, diğer pek çok yeni kavram ve uygulamalar gibi, yönetim uygulamalarında yaygın bir şekilde ortaya çıkan bir olay haline gelmiştir" (s. 429). Kaynakçada "W", "Y" den sonraya konmuş. Kaynakçada çok sayıda sıralama hatası var (örneğin Ostrof, Ouchi'den sonraya konmuş). Coyle'nin, Ouchi'nin, Topscott'un, Williamson'un, Zaleznik'in tarihleri verilmemiş.

Burada ilginç olan nokta, kitapların Aktan ve diğ. ile Genç dışında olanlarının hepsinin 6 ve daha fazla baskı yapmış olmalarına karşın, maddi hataların çok olmasıdır. Oysa ders kitaplarının kalitesinin değerlendirilmesinde bilgi, görsellik kadar bu tür hataların mümkün olduğunca az olması da dikkate alınmaktadır. Bu hususun

bu kitaplarla sınırlı olmadığı da bir başka gerçektir. Bu konu, acilen çözüm bekleyen sorunlardan bir tanesidir. Görsellik konusunda ise Koçel ve Eren'in kitapları diğerlerinden bir adım daha önde gözükmektedirler.

Yazarların üçü mütevazı (Akat vd., Can, Efil) kitap adlarını benimserken diğer üçü (Eren, Genç, Koçel) "çağdaşlık" vurgusunu özellikle yapmış; Eren bir adım daha ileri giderek "çağdaş ve küresel yaklaşımlar" ifadesini kullanarak diğerlerinden farklı olarak "küreselleşmeye" bir bölüm açmış. Ancak, özellikle Eren'in kitabında küreselleşme ile ilgili bölüm dışında 1990'lardan günümüze yönetim alanında meydana gelen birçok gelişmeye (örneğin güçlendirme ve küçülmeye) yer verilmezken daha çok 1970'li yılların tartışma konusu olan "özyönetim" ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Adlandırma bir çeşit "ürün farklılaştırma" yöntemi olarak benimsenmiş gibi görünüyor, ancak bu durumda da başlık ile içerik arasındaki uyuma biraz daha hassasiyet gösterme gereği doğmaktadır.

Kitaplarda Atıf ve Kaynakça

Türk yazarların uluslararası atıflarda genellikle kendi kendilerine atıf yaptıklarına dair "duyumlar" böylesi yüzeysel bir incelemeyi doğurdu. Bu konuda elimizde bir bulgu ve yapılmış bir çalışma olmamasına rağmen yazarların genelde kendi çalışmalarına atıf yaptıklarını ve bunun Türk akademisyenlerle sınırlı bir durum olmadığını söylemek mümkündür. Tablo 2'de de görüldüğü üzere Genç, Efil ve Koçel kendilerinden daha fazla diğer yazarlara atıf yapmışlardır. Yine Genç diğer yazarların hepsine atıfta bulunurken Eren kendisi dışında sadece Koçel'in bir eserine atıf yapmıştır. Ayrıca Akat ve diğerlerinin baskısı görece eski (1994) olduğu için Efil ve Genç'e atıfta bulunmamış olmaları anlaşılır bir durumdur. Yine Akat ve diğerlerinin kitabı üç yazar tarafından yazıldığı için bu yazarların kendilerine yaptıkları atıf sayısı da diğerlerine bakıldığında daha fazladır.

Tablo 2. Yazarların Birbirlerine Atıf Yapma Eğilimleri

	Akat ve diğ.	Can	Efil	Eren	Genç	Koçel
Akat ve diğ.	14	5	-	3	-	3
Can	-	5	-	2	-	2
Efil	-	2	4	2	-	8
Eren	-	-	-	3	-	1
Genç	1	2	2	3	1	3
Koçel	-	1	-	3	-	2

Not: Sadece yazarların birinci yazar oldukları eserler dikkate alınmıştır.

Bu noktada bir başka konuyu daha dile getirmek gerekmektedir. Yönetim Organizasyon alanının çok dinamik olduğu hemen her kitapta ifade edilmektedir. Dolayı-

sıyla bu dinamizmin bir şekilde kaynakçaya da yansımaları beklemek doğaldır. Ancak genel görünümü itibarıyla kaynakçanın etkinliği konusunda iki sorundan söz etmek mümkündür. Birincisi, kaynakçanın yenilenmesi sorunu; ikincisi ise kaynakların “eleştirel” incelenmesi sorunudur. Her ne kadar ders kitaplarında “eleştirelilik” birincil kaygı olarak düşünülüyorsa da, yine de belli konularda ortaya konan birbirleriyle çelişir veri ve görüşlerin farklılaşma gerekçelerinin neler olduğu; bu görüşlerin ne denli sağlam bir düşünsel zemin üzerinde inşa edildiği gibi tartışmalara daha fazla yer vermek gerektiği açıktır. Salt bu eksiklik dahi “kitapların temel bir ideolojiyi farkında veya farkında olmayarak” esas aldıkları ve bu nedenle eleştirelilikten uzak oldukları tezi için önemli bir delildir. Kitapların kaynakçalarına ilişkin şu bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 3. Kitabın Basım Tarihi ve Kaynakçanın Güncelliği

Akat ve diğ. (1994)	Toplam Kaynak: 210 Basım tarihinden önceki 5 yılda yayınlanmış kaynak sayısı: 18 Genel durum: Kaynakça yıllara göre görece dengeli dağılmış.
Can (2005)	Toplam Kaynak: 128 Basım tarihinden önceki 5 yılda yayınlanmış kaynak sayısı: 9 Genel durum: Kaynakça yıllara göre görece dengeli dağılmış.
Efil (2006)	Toplam Kaynak: 294 (kitap, makale, internet). Basım tarihinden önceki 5 yılda yayınlanmış kaynak sayısı: 12 Genel durum: Yıllar itibarıyla dengeli bir dağılım olduğu görülüyor.
Eren (2003)	Toplam Kaynak: 1. Bl.: 155; 2. Bl.: 113; 3. Bl.: 144 (bazı kaynaklar doğal olarak birden çok bölümde kullanılmış). Basım tarihinden önceki 5 yılda yayınlanmış kaynak sayısı: 1. Bl. 8 (ikisi kendi ders kitabı); 2. Bl. 1; 3. Bl. Yok. Genel durum: Kaynaklar yoğun olarak 1960’lar ve 1970ler tarihli (oysa kitabın başlığında “çağdaş ve küresel yaklaşımlar” ifadesi var).
Genç (2004)	Toplam Kaynak: 298 kitap, 69 makale (internetler dâhil) Basım tarihinden önceki 5 yılda yayınlanmış kaynak sayısı: 69 Genel durum: Güncellik ve Türkçe yazını kullanma bakımından en gelişmiş kaynakça. Ancak bu zenginlik “ne bulunmuşsa kaynakçaya konmuş” izlenimini de güçlendiriyor.
Koçel (2003)	Toplam Kaynak: 191 kitap, 213 makale, 15 internet Basım tarihinden önceki 5 yılda yayınlanmış kaynak sayısı: 29 (internet kaynakları hariç) Genel durum: Kaynaklar 10 yıllık dönemlere dengeli bir şekilde dağılmış. Kaynak incelemede bir süreklilik olduğu anlaşılıyor.

Kitapların Hedef Kitlesi ve Kitaplarda Bilimsel Yöntem, Şüpheli ve Eleştiri

Yukarıda kısaca değinilen eleştirelilik ile ilgili hususun biraz daha netleşmesi için kitapların hedef kitleleri, yöntemle ilişkin açıklamaları ve “eleştireliliğe” yaklaşımlarını biraz daha ayrıntılı olarak ele almak gerekmektedir. Kitapların hedef okuyucu kitlesinin kim olduğu, kitap içerisinde yapılabilecek bilimsel ve eleştirel tartışmaların niteliği hakkında bilgi verir. Önlisans, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde düzenlenen programların varlığı, ders kitaplarının hedef kitle belirleme zorunluluğunu da ortaya çıkarmaktadır. Burada incelenen kitapların hepsinin “açık ve örtülü” olarak lisans düzeyinde eğitim için yazıldığı tespit edilmiştir. Koçel ise, yaptığı eklemeler ile kitabının rahatlıkla lisansüstü eğitimde de kullanılabileceğini belirtmektedir (s. IV). Kitapların ayrıca “uygulamacılara” da hitap ettikleri ifade edilmektedir (Efil, önsöz).

Peki, hedef kitle ne anlama gelmektedir? Burada şüphesiz konuların ele alınış biçimi ve derinliği, hedef kitleye göre değişecektir. Bu çalışma nedeniyle Sakarya Üniversitesi “İşletme Lisans” öğrencileriyle yapılan “biçimsel olmayan görüşmelerde” bir durum net olarak ortaya çıkmıştır: “İşletme öğrencilerinin alternatif yönetim biçimlerine ilişkin bilgileri” yok denecek kadar azdır. Aynı durum, üniversitenin fakülte ve yükseköğretim temsilcileriyle yapılan toplantılarda da ortaya çıkmıştır. Örneğin, “kapitalizm ile liberalizm” arasındaki fark ve ilişki; “sosyalizm ile komünizm” arasındaki fark ve ilişki kaba hatlarıyla dahi bilinmemektedir. Bu konuların işletme müfredatında yeterince yer almayışı, genelde Çalışma Ekonomisi bölümü kodlu derslerde ele alınması, kavramların öğrenciler tarafından “harici” olarak görülmesine sebep olmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı öğrencilerin adını koymadıkları bir yönetim-sahiplik biçiminin ve güç-iktidar ilişkisinin hâkim olduğu bir dünya kurgusunun ötesine geçebilecek tahayyül ve tasavvurlarının olmadığı gözlenmektedir. Öğrencilerin, “eleştirel” bir yaklaşımın eksikliğini çektiklerine dair ipuçları oldukça fazladır. İşletme öğrencilerine “sorular arasında seçim yapabilmek” imkânı verilen sınavlarda sürekli olarak “maddeler halinde sayınız; olumlu ve olumsuz yönlerini belirtiniz” niteliğindeki soruları tercih ettikleri; “ilişki kurunuz; eleştiriniz” şeklindeki farklı veya zıt yaklaşımları karşılaştırmalı bir mantıkla yorumlamayı gerektiren sorulardan ise kaçındıkları ve en fazla “çoktan seçmeli” test sınavlarından hoşlandıkları görülmektedir.

Oysa “Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi” (Oktik, 2007) ve evrensel üniversite yaklaşımı bir öğrencinin “eleştirel düşünme, çözümlenme ve sorgulama” (Cameron ve diğ., 2003b) becerilerine sahip olması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Kabul etmek gerekir ki, bu yaklaşımın bir ders kitabına hâkim olması çok sık yaşanan bir durum değildir. Dahası, akademisyenler tarafından sunulan bildirilerde dahi bu şüpheli, eleştirel ve sorgulayıcı duruşun yeterince oluşup oluşmadığı tar-

tışmalı bir husustur. Ancak, bu ders kitabı geleneğinin de geleceğin akademisyenleri olan öğrencileri “tarifçi” ve “nakilci” bir duruşa sevk ettiğine işaret etmek gerekir.

İncelenen kitaplar arasında sadece Koçel, ‘İşletme ve Yönetim Konularına Bilimsel Bakış’ (s. 51–69) ve “Bilimsel Yaklaşım ve İşletme Yönetimi Alanında Bilgi Üretimi” (s.59–69) başlıkları ile bilimsel bilginin eleştirel (s. 54) olması, belli bir yöntem ile gerçekleştirilmesi (s.54), duruş olarak “reddeden” (s. 56) bir tavırda ve “şüpheci” (s. III) olması gerektiği konusunu özellikle vurgulamaktadır. Ancak hayal kırıklığı da bu noktada başlamaktadır. Yönteme ve bilimsel duruşa ilişkin bu söylenenler, kitapta yazarın kişisel duruşu olarak gözlemlenmemekte, kitap lisansüstü kitleye de hitap ettiğini vurgulamasına rağmen “karar verme”, “denetleme”, “güç” gibi her yönüyle tartışmaya açık alanlarda dahi salt bilgi aktarımı yaklaşımını benimsemektedir. Belirtmek gerekir ki, Koçel’in kitabı en azından “bilimsel yaklaşımın” işletme yönetimi alanında ne anlama geldiğinin sorgulanması bakımından diğer kitaplardan ayrılmaktadır. Ele alınan diğer kitapların hiç birinde böylesi bir kaygıya rastlanmamakta ve konuya dikkat çekilmemektedir.

Ders Kitaplarında Adlandırma, Dil ve İdeoloji

Akademik dünyanın yalnızca kullandığı dil ile değil, genel tutumu itibariyle belli bir ideolojinin temsilcisi olduğuna ilişkin yoğun tartışmalar yapılmaktadır (Spacks, 1993). Gerçekten de ders kitaplarının adlandırılmasından kullanılan dile kadar bir dizi öğenin ideolojik imaları olacağı açıktır. Özellikle dil, esasında tercih edilen ideolojik tarafın en azından “örtülü” ve dolaylı olarak dışavurumdur. Kabaca bir incelemede, kitaplardaki dilin yine “sermaye” ve “yöneticiden” yana geliştiği gözlenmektedir. Örneğin, kitaplarda işçi, emekçi kavramlarının yerini “en iyi ihtimal” çalışan veya işgören, daha ilerisi “örgüt üyesi” ve şimdilerde “örgüt vatandaşı” almıştır. Ama bu gerçekten böyle midir veya ne kadar böyledir? Ders kitaplarında bu türden eleştirilere rastlamak pek mümkün olmamaktadır. İşten atılma veya çıkarılma denmemekte, “işten ayrılma” deyimini tercih edilmektedir. Bu dil, kabul etmek gerekir ki bırakın eleştirel olmayı, tarafsız bile değildir. Ders kitaplarının yazımında liberal ve sermayeden yana söylemin mutlak ve tek taraflı hâkimiyeti gözlemlenmektedir.

Bu türden bir incelemede sadece yazarlarca tercih edilen kavramların değil, kavramlara atfedilen içeriğin ve anlamın da sorgulanması gerekmektedir. Kitaplar bu tür çelişkileri bolca sunmaktadırlar. Örnek olarak “çağdaşlık” kavramı ele alınabilir. Eren, “Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar (Kısım IV, s.51–71) başlığı altında “Sistem Yaklaşımından” söz ederken, Koçel “Modern-Sonrası, Çağdaş ve Güncel Konular” (4.bl. 343–494) bölümünde öncelikle “örgüt teorilerinden (ki bunlara sadece Koçel yer vermektedir) sonra TKY, şebeke, Süreç Yenileme, Benchmarking, Güçlendirme

vb. konulardan söz etmektedir. Genç ise “Sanayi Sonrası (post-modern)” (s.46), “Çağdaş (post-modern) Yönetim Düşüncesi” (s.77), “Post-Modern Örgüt Yapıları” (s.167) ve “Post Modern Yönetim Uygulamaları” (s.201) ayrımlarını benimsemektedir. Burada “Post-Modern ile “Post Modern” ayrımının bilinçli yapıp yapılmadığı bilinmemektedir. Genç’in “Post-Modern” olarak adlandırdığı “düşünce, “yapı” ve “uygulamaları”, Efil “Yeni Yönetim Teknikleri (3. Bl. S. 227-276) ve “Yeni Organizasyon Model ve Teknikleri” (5. bl. s. 388-416) olarak ele almaktadır. Görüldüğü üzere çağdaş, modern, post modern, yeni, güncel gibi adlandırmalarda bir “dağınıklık” söz konusudur. Yeni ile çağdaşın birbirinin yerine kullanılması anlaşılabilir bir durum olmakla birlikte “modern” veya “post modern” kavramları kullanılırken bunların ontolojik, epistemolojik ve yöntembilimsel imaları olduğundan hareketle “rastgele” ve “keyfi” olarak kullanımlarından doğacak sakıncaların da farkında olmak gerekmektedir.

Dilin ideolojik imalarına ilişkin örneklerden bir diğerini de “çatışma” kavramı oluşturmaktadır. Yönetim Organizasyon kitaplarında, “çatışma” kavramı çok dar tanımlanmaktadır. Emek-sermaye çatışmasından çok “bireysel-örgütsel beklentiler” çatışması (ki bunun yönetilebilir ve telafi edilebilir olduğu varsayılmaktadır) dile getirilmekte ve bundan da yarar getirebilir enerjinin açığa çıkacağı öngörülmektedir. Bu yaklaşım yine “sermayeci ideolojiden” yana bir görüntüyü ortaya çıkarmaktadır. Gerçekten de bu kitapların diline bakılırsa “ideal yönetim” kapitalizmin (pazar ekonomisinin) dayattığı yönetim biçimidir ve bugüne kadar denenen alternatifler başarısız olduğuna göre, bundan sonra yeni seçenekler arama “idealist naifliğine” kalkışmanın anlamı yoktur: Tarihin sonu!

Bu yaklaşım o kadar ileriye götürülmüştür ki “işletme” ile “çalışma ekonomisi” bölümlerinin aralarındaki “geleneksel” fark dahi giderek anlamsızlaşmaya başlamıştır. Bilindiği üzere son zamanlara kadar “işletme bölümleri” sermayeyi; “çalışma ekonomisi” bölümleri ise “işçileri” temsil eder bir söyleme sahipti. Ancak çalışma ekonomisi bölümlerinin özellikle “insan kaynakları” alanına yaptıkları “yumuşak” geçiş ile giderek işletme söylemine kaydıkları görülmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, Yönetim Organizasyon kitaplarında sendika, emek, işçi gibi kavramlara genellikle yer verilmemektedir. Eren ve Genç ise ilginç bir şekilde “yönetime katılma” konusunu ele almakta ve “sendikalar”, “özyönetim” gibi konuları bir yönetim organizasyon kitabında alışlagelmedik bir şekilde 1970’lerin üslubuyla tartışmaktadırlar. Ancak buradaki temel kaygı “çalışanların yönetime katılması ile birlikte çatışmanın azalıp performansın artacağı” varsayımı ile yine sermayeden yana olmaktadır.

Esasen ders kitaplarındaki “yönetici tanımının” tamamen pragmatik (iş yaptıran kişi), yönetimin ise “daha yüksek verimliliğe adanmış bir mekanizma” olarak ifade-

lendirilmesi, bundan sonraki bütün yönetsel uygulamaları haklı ve makul kılan bir anlayışı da beraberinde getirmektedir.

Kitaplarda Eleştirel Yönetim Çalışmalarından, Marksist, Feminist bilimsel gelenek ve söylemden, söz edilmemekte, sahiplik, güç-iktidar ilişkileri, otoritenin kaynağı, denetleme yetkisi gibi temel kavramlar sorgulanmamaktadır. Modernizme seçenек olarak sunulan postmodernizmin “piyasa ekonomisi-kapitalizm-mülkiyet” gibi konulara ne tür açıklama getirdiğine ilişkin tartışmalar gündeme getirilmemektedir. Çalışanın “önemsenmesinden” maksat, çalışanın kendisini örgütle bütünleştirmesini sağlayacak mekanizmaların bulunması ve uygulanması ile sınırlıdır. Yoksa çalışanın örgütsel beklentilerle ters düşen beklenti ve davranışlarının olması “çoğulculuk” ve “özgürlük” ve elbette “biz bir aileyiz” metaforu bağlamında hoş görülecek bir durum değildir.

Marks & Spencer kitaplara girerken K. Marx girememektedir. Gerçekten de elimizin altındaki üç yabancı kitaptan (Dessler, 2001; Linstead vd., 2004; Witzel, 2004) ikisinde Marx’a atıfta bulunulurken (incelediğimiz kitaplardan sadece Koçel ve Genç’in indeksi olduğu için bütün kitaplar için net konuşmamakla birlikte) eğer gözümüzden kaçmadıysa Türkçe kitapların hiç birinde Marx’a, veya Feminist düşünce gibi “eleştirel” seçeneklere atıfta bulunulmamaktadır³.

Kitaplarda, takım kurma, küçülme, dış kaynak kullanımı, personel güçlendirme ve TKY ile ilgili söylemin merkezinde bu yöntem ve yaklaşımların “örgüte yaptıkları katkı” yer almaktadır. Sözelimi, güçlendirmenin çalışan üzerine yükleyeceği stres ve fazla çalışma; küçülmenin işten çıkanlar üzerindeki ekonomik, sosyal, psikolojik yıkım etkisi ve işten çıkarılmayanlara yükleyebileceği vicdani sorumluluk; takımların getirebileceği fazladan çalışma zorunluluğu; dış kaynak kullanımı ile işini kaybetme stresi altındaki çalışanın maruz kalabileceği psikolojik etmenler gibi konular ya dikkate alınmamakta veya sadece “geçştirilmektedir”. Daha da ötesi, bunların insana-çalışana değil de; örgüte getirebileceği maliyetler çok daha fazla önemsenmektedir.

İncelenen kitaplardan hareketle, genel olarak yönetim yazınında hâkim olan ideolojik duruşu yansıtan bir diğer gösterge de çalışan-örgüt ilişkisinde örgütün çalışandan neyi talep ettiği. Yönetim, önce düşünenler ve yapanlar şeklinde tasarımlandı: çalışandan talep edilen yalnızca onları “kas-kol gücüydü”. Akıl, yönetimin

³ En azından Eren kitabında “küreselleşmeye” bir başlık açarken, bunu sadece uluslararası firmaların büyürken karşılaştıkları yönetim ve örgütlenme sorunları ile sınırlı tutmayı biraz daha “eleştirel” olarak ele alabilirdi. Oysa yazar, küreselleşme-emperyalizm ilişkisini sorgulamak bir yana, küresel firmaların Türkiye’de yerli firmalara ne tür etkileri olabileceğine dair bir tartışmaya bile gerek duymamıştır. Salt bu durum dahi kitaplardaki baskın ideolojinin yalnızca “sermayeci” olduğunu göstermektedir. Bunun bir adım daha ötesi var aslında. Bu da sermayecilikte bile “yerellik” değil, uluslararası güçlü sermayenin sesi gibi davranmaktır. “Türk akademisyenler, yıllardır ABD ve Avrupa şirketlerinin sorunlarına çare ararlar” tespiti bir kere daha haklılık kazanmaktadır.

uhdesindeydi. Sonra, “hadi istiyorsanız buyurun kararlara da (hangi kararlara?) katılın” dendi, bu bir lütuf şeklindeydi. Modern ve modern sonrası süreçte ise örneğin güçlendirme ile çalışanın beyin gücü de örgütün emrine amade kıldı. Son zamanlarda ise istenen “gönüldür” artık: çalışırken “örgütsel vatandaşız”, müşteriye de en sadık olanlardanız! Bumdan sonrası ne peki?

Ders Kitaplarının “Yönetim Uygulamalarına” İlişkin Söylemleri: Güçlendirme ve Küçülme Örnekleri Üzerinden Bir Söylem Analizi

Yukarıdaki tespitler ve tartışmalar ışığında ders kitaplarındaki ideolojik duruşu daha net bir şekilde tartışmak üzere iki konu seçilmiştir: Güçlendirme ve Küçülme. Bu iki “yönetim uygulamasının” ele alınmasında belirleyici etmen her iki konunun da hem “yönetim” hem de “çalışan” açısından “farklı” beklenti ve sonuçlar doğuracak muhtevada olmalarıdır. Bu konularda yönetim ile çalışanların beklenti ve menfaatlerindeki açıklığın yüksek olması nedeniyle ders kitaplarında tercih edilen “dilin” yaslandığı ideolojik taraf da net olarak ortaya konulabilecektir.

İlginçtir, ele alınan kitaplardan Akat ve diğ. ile Can bu iki konuya değinmemektedir. Akat ve diğerlerinin değinmemesini, kitabın baskısının görece eski tarihli olması ile açıklamak mümkündür. Ancak Can’ın bu konuları ele alma gereği dahi duymaması “yönetim organizasyon” alanının sınırları konusunda genel bir kabulün olmadığına yorumlanabilir.

Tablo 4: Kitaplarda Güçlendirme ve Küçülme’nin Ele Alınışına İlişkin Değerlendirmeler

	Güçlendirme
	Literatürdeki başlıca eleştiriler: (a) Teknik Eleştiriler (Güçlendirme uygulamalarında yapılan hatalar) (b) İdeolojik Eleştiri: Çalışanların gönüllü olarak daha fazla yükümlülük almaları sonucu iş yüklerinde anlamlı artışa karşın güçlendirmenin çalışana ne vaat ettiğinin açık olmaması ⁴ .
Efil, 2006, 8. Baskı	Kavram “çalışanların yetkilendirilmesi” olarak kullanılmaktadır. Tanımlayıcı bilgiler, uygulamanın başarılı olması için gereklilikler. Tamamen “yönetim” merkezli bir söylem sözkonusu. Herhangi bir “eleştiri” yok.
Genç, 2004 1. Baskı	Kavram “işgören güçlendirme” (personel güçlendirme (s.224) olarak kullanılmaktadır. Konu, “etkinlik”, (s.223), “verim artışı”, “maliyet düşüşü”, “karar verme sürecinde kısalış” (s.225), “örgütsel performans” gibi “örgüt merkezli” kavramlarla ele alınmaktadır. İşgörene sağlayacağı en büyük yarar ise “yaptıkları işlerin kendilerine ait olduğunu bilirler

⁴ Güçlendirme uygulama ve teorilerine ilişkin tartışmalar için bakınız, Potterfeld (1999).

	ve daha fazla sorumluluk üstlenirler... işlerinden hoşlanırlar...etkinlikleri artar” (s.223). Odakta tamamen örgüt ve yönetim yer almaktadır. Uygulamaya karşı herhangi bir eleştiri yok.
Koçel, 2003, 9. Baskı	Kavram, personeli güçlendirme (s. 414) veya sadece güçlendirme (s.417) olarak kullanılmaktadır. Yararlarından söz edilirken görece daha “mülayim” kavramlar seçilmiş: “personelin... işinde daha başarılı olabilmesi... işi ile ilgili kararlar verebilmesi... (s.416). Konu güçlendirmenin hangi örgütlerde, hangi şartlarda ve nasıl uygulanabileceği esas etrafında örgülenmiş. Bakış açısı tamamen örgüt ve yönetimin çıkarları esasında şekillenmiş. Çalışana getireceği maliyetler konusunda bilgi ve eleştiri yok.
	<p>Küçülme</p> <p>Literatürdeki başlıca (a) örgüt açısından beklenen maliyet düşüşünün gerçekleşmemesi; (b) kalan çalışanların performansına olumsuz etkisi (c) işten çıkarılanlar üzerindeki ekonomik, psikolojik etkisi, toplumsal etkiler⁵.</p>
Efil, 2006, 8. Baskı	“Ölçek Küçültme” olarak adlandırılmış (s. 388). Genel kurgulama “uygulamanın başarılı olması” (s. 390) ve işte kalan çalışanların “motivasyonları üzerinde yaratacağı olumsuz etki” çerçevesinde yapılmıştır. Küçülmeye karar veren şirketlerin çalışanlara destek programları uyguladıklarından hareketle “iyi zamanlarda çalışanlarını işe alınacak ve kötü zamanlarda işten çıkarılacak bir eşya olarak gören şirketler dar görüşlülük ve insancıl olmamakla <i>eleştirilmektedirler</i> ”. (s.393). Yazar böylesi genel bir eleştiriyi dahi kendi ifadesi olarak dile getirmemekte, başkalarına söyletmeyi yeğlemektedir. İşten çıkarılanlar adına dile getirdiği en “dokunaklı” ifade de budur.
Genç, 2004 1. Baskı	Benimsenen ifade “örgütsel küçülme” (s. 185). “Bugün işletmeler ayakta kalabilmek için küçülmeli ve bürokrasiyi parçalamak zorundadırlar” (s. 185). (Üniversiteler için de aynı netlikte bu yargıda bulunabilir miyiz?) İfadeler tam bir “örgüt bir tapınaktır, elbette sunakları da olacaktır!” metaforu üzerinden gidiyor. “Küçülme stratejisi, kısa vadede başta mali açıdan olmak üzere yararlı olsa da, dikkatsizce uygulanırsa, uzun vadede <u>şirket açısından</u> yıkıcı olabilir” (s. 189) “... bazı güç dengeleri yüzünden... <u>şirket için</u> uzun vadede zararlı olacaktır” (s.188). “Küçülme, örgütsel etkinliğe katkısı olmayan örgütsel <u>unsurların ortadan kaldırılmasıdır</u> ” (s. 186). “Ortadan kaldırılan” unsurların kurbanı insanların durumu nedir? Bölümde bu soruya cevap verme gereği duyulmamış.

⁵ Küçülmeye ilişkin çok farklı eleştiriler getirilmektedir. Bunlara örnek olarak bakınız, Downs, (1995).

Koçel, 2003, 9. Bası	“Küçülme” ve “Kademe Azaltma” kavramları benimsenmiş (s. 428). Örgüte katkısı ve gerekliliği üzerinde duruluyor. Küçülmenin doğurabileceği en önemli sorun olarak “...personel üzerinde yarattığı stres, gelecek korkusu, sıkıntı ve verim düşüklüğü” görülmüştür. (s. 430). Kademe azaltma ile ilgili tespit ise şu şekildedir: “ara kademele- rin...ortadan kalkması sonucu buradaki işler personel arasında yeniden dağıtılacak ve büyük bir olasılıkla, iş yükü artacaktır” (s. 431). Bu iş yükü artışı olumsuz bir şey gibi algılanmakta, ama kitapta açık bir ifade yok. İşten çıkarılanların durumuna ilişkin herhangi bir tartışma yok. Örgüt temelli yaklaşım burada da net bir şekilde görülmektedir.
----------------------------	---

Görüldüğü üzere hem kitapların özüne sinmiş dil esas alındığında hem de güçlendirme ve küçülme kavramları üzerinden bir inceleme yapıldığında kitapların söylemi tamamen liberal-kapitalist sistemin hakimiyetini tesis etmeye yöneliktir. Bu, akademik duruşta bir eksikliğe tekabül etmektedir.

Sonuç Yerine

Bu çalışma öncelikle biçimsellik ile ilgili kaygıların dillendirilmesi konusuna sonrasında ise ders kitaplarının “dili” üzerinden ideolojik imalara ulaşmak ve bu alanda görülen hâkim ideolojik yaklaşımın yanında alternatiflerin eksikliğini ortaya koymaktır. Yapılan inceleme, bu varsayımın haklılığını net bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak bu çalışmanın sonucunda ortaya öngörülme bulgular çıkmış, sorunun çok daha büyük olduğu belirlenmiştir: ders kitapları oldukça özensiz yazılmakta ve basılmaktadır. Bu özensizliği de biçimsel ve akademik olmak üzere ikiye ayırmak gerekmektedir. Biçimsel özensizlik, kitaplarda çokça görülen yazım ve basım hatalarıdır. Akademik özensizlik ise kaynak ve dipnot göstermedeki eksikliklerden tutun, literatürün güncellenmemesine, alıntı yapmadaki özensizliğe kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bu disiplinin görece genç olması ve yine çeviriye dayalı gelişmesine bağlı olarak kavramsal bir uzlaşmanın olmadığı, benzeri olguların çok değişik kavramlarla ifade edildiği görülmektedir. Bu noktada yaygın olan söylem karşısında “eleştirel” söylemin gelişmesi ve yerli literatürün zenginleşmesi ile birlikte mesafe alınabileceği düşünülmektedir.

Ders kitaplarında “karar verme” ile ilgili olarak yapılan standart tanımlar “Karar verme=seçim yapma” (Koçel, s.77); “... alternatifler dizisi ortaya koyarak seçim yapmak”, (Eren, s. 185) şeklindedir. Ancak, kitaplarda öğrencilere her hangi bir “ideolojik seçenek” sunulmaması bu tanımlamayla tam bir tezat teşkil etmektedir. Bu seçeneklerin gücü, tutarlılığı, benimsenme düzeyi elbette yine tartışılabilir. Ancak, bu zaaf onları seçenek olma iddialarını, dile getirilme haklarını yok et-

mez. Oysa kitapların ideolojik ve felsefi seçenek sunmak bir yana, bir yönetsel yaklaşım ve uygulamaya ilişkin farklı tarafların beklenti ve tecrübelerini dahi dile getirilmedikleri görülmektedir.

Belki, tartışılması gereken bir diğer konu da bir ders kitabının hem “öğrenciye” hem de “uygulayıcıya” hitap edecek şekilde tasarlanmasıdır. Bu böyle mi olmalıdır?

Son olarak ders kitaplarının “akademik teamüllere” uygunluğu itibarıyla de [kaynak göster(me)me, alıntı yapma biçimi gibi] yeni baştan gözden geçirilmeleri, bu konuda bir “hassasiyet” geleneğinin oluşturulması bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Akat, İ., G. Budak ve G. Budak (1994), *İşletme Yönetimi*, İstanbul: Beta.
- Alred, G. J. ve E. A Thelen (1993), "Are Textbooks Contributions to Scholarship?" *College Composition and Communication*, 44(4), 466-477.
- Barnard, C. (2003), *Language, Ideology and Japanese History Textbooks*, Routledge: Curzon.
- Bayraktaroğlu, S. (2006), *İnsan Kaynakları Yönetimi* (2. baskı), Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Boskin, M. J. (1988), "Observations on the Use of Textbooks in the Teaching of Principles of Economics", *The Journal of Economic Education*, 19(2), 157-164.
- Bowen, D. D. (1980), "Experiential and Traditional Teaching of OB: A Dubious Distinction", *Exchange: The Organizational Behavior Teaching Journal*, 5(3), 7-12.
- Bowman, J. S., E. M. Berman ve J. P. West (2001), "The Profession of Public Administration: An Ethics Edge in Introductory Textbooks?", *Public Administration Review*, 61(2), 194-205.
- Cameron, K., R. D Ireland., R. N. Lussier, J. R New ve S. P. Robbins (2003a), "Management Textbooks as Propaganda", *Journal of Management Education*, 27, 711-729.
- Cameron, K., R. D Ireland., R. N. Lussier, J. R New ve S.P. Robbins (2003b), "Management Textbooks as Propaganda", *Journal of Management Education*, 27, 739-743.
- Can, H. (2005), *Organizasyon ve Yönetim*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Desler, G. (2001), *Management* (2. ed), Prentice Hall.
- Dick, P. (2004), "Discourse Analysis", (içinde) Cassel, C. Ve Symon, G. (derleyenler) *Essential Guide to Qualitative Methods in Organizational Research*, Sage Publications.
- Dilley, M. B. (1967), "Textbooks Used in Accounting Courses", *The Accounting Review*, 42(4), 800-802.
- Downs, A. (1995), *Corporate Executions : The Ugly Truth About Layoffs-How Corporate Greed is Shattering Lives, Companies, and Communities*, CIP.
- Efil, İ. (2006), *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.

- Eren, E. (2003), *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)*, İstanbul: Beta.
- Fairclough, N. (1992), *Discourse and Social Change*, Cambridge: Polity Press.
- Genç, N. (2004), *Yönetim ve Organizasyon-Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar*, Ankara: Seçkin.
- Gilbert, D. R. (2003), "Propaganda, Trusteeship, and Artifact: Locating a New Place for the Management Textbook", *Journal of Management Education*, 27, 730-733.
- Graham, F. C. (1988), "Some Observations on Sociology Textbooks: An Editorial Perspective", *Teaching Sociology*, 16(4), 356-365.
- Hill, R. (2000), "The Case of the Missing Organizations: Co-Operatives and the Textbooks", *The Journal of Economic Education*, 31(3), 281-295.
- Kent, C. A. (1989), "The Treatment of Entrepreneurship in Principles of Economics Textbooks", *The Journal of Economic Education*, (20)2, 153-164.
- Kent, C. A. ve Rushing, F.W. (1999), "Coverage of Entrepreneurship in Principles of Economics Textbooks: An Update", *The Journal of Economic Education*, 30(2), 184-188.
- Koçel, T. (2003), *İşletme Yöneticiliği, Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış, Klasik-Modern-Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar*, İstanbul:Beta.
- Kumar, K. (1988), "Origins of India's "Textbook Culture", *Comparative Education Review*, 32(4), 452-464.
- Linstead, S., L. Fulop, S. Lilley (2004), *Management and Organization: A Critical Approach*, Palgrave-McMillan.
- Lisovskaya, E. ve V. Karpov (1999), "New Ideologies in Postcommunist Russian Textbooks", *Comparative Education Review*, 43(4), 522-543.
- Moss, M. G. (2000), "The Language of School Textbooks and The Ideology of Science", *Zona Próxima*, 1, 44-55.
- Nelson, J. L. ve W. B. Stanley (1985), "Academic Freedom: 50 Years standing Stil", *Social Education*, 49, 662-666.
- Norgaard, R. L. (1981), "The Evolution of Business Finance Textbooks", *Financial Management*, 10(2) Tenth Anniversary Issue: The Evolution of the Finance Discipline, 34-45.
- Oktik, Ş. (2007), "Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi", *Yükseköğretim Yeterlilikler Komisyonu, YÖK*.

- Parker, I. (2004), "Discourse Analysis", (içinde) Flick, U., von Kardorff, E. ve Steinke, I. (Derleyenler), A Companion to Qualitative Research, Sage Publications.
- Persell, C. H. (1988), "Reflections on Sociology Textbooks by a Teacher, Scholar, and Author", Teaching Sociology, 16(4), 399-402.
- Potterfeld, T. A. (1999), The Business of Employee Empowerment : Democracy and Ideology in the Workplace, Greenwood Publishing Group.
- Spacks, P. M. (1993), "Image and Action: Critics of the Academy", Callaloo, 16(2), 293-302.
- Tischler, H. L. (1988), "Textbooks Are a Reflection of the Discipline", Teaching Sociology, 16(4), 370-372.
- Tyack, D. (1999), "Monuments Between Covers: The Politics of Textbooks." American Behavioral Scientist 42, 922.
- Villere, M. F. ve G. K. Stearns (1976), "The Readability of Organizational Behavior Textbooks" The Academy of Management Journal, 19(1), 132-137.
- Watts, M. (1987), "Ideology, Textbooks, and the Teaching of Economics", Theory Into Practice, 26(3), Developing Economic Literacy, 190-197.
- Witzel, M. (2004), Management: The Basics, Routledge.
- Wong, S. L. (1991), "Evaluating the Content of Textbooks: Public Interests and Professional Authority", Sociology of Education, 64(1) Special Issue on Sociology of the Curriculum, 11-18.
- Yanowitz, K. L. ve K. J. Weathers (2004), "Do Boys and Girls Act Differently in the Classroom? A Content Analysis of Student Characters in Educational Psychology Textbooks", Sex Roles, 51, (1-2), 101-107.